

Спеціалізований вчений раді Д 26.062.16
Національного авіаційного університету
03058, м. Київ, проспект Любомира Гузара, 1

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Сасника Олександра Сергійовича
на тему «Конституційно-правове забезпечення реалізації принципу
гендерної рівності в Україні у світлі зарубіжного досвіду»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 конституційне
право; муниципальне право

Актуальність теми дослідження. Обов'язковою вимогою та передумовою успішної інтеграції України до Європейського Співтовариства та міжнародної спільноти є формування Україною стратегії становлення та утвердження гендерної рівності, яка всіма ключовими міжнародними організаціями розглядається як глобальний вектор розвитку й основне завдання сучасної діяльності всіх країн світу, як невід'ємна умова функціонування толерантного суспільства, заснованого на дотриманні невідчужуваних основоположних прав і свобод людини.

У дисертаційному дослідженні доводиться, що розвиток правової науки вимагає опанування нових прогресивних теоретико-методологічних підходів до гендерної проблематики. Аналіз категорії «гендер» дозволив виявити плюралізм підходів до визначення поняття «гендер», яке у широкому розумінні представляє собою складну концептуальну конструкцію. Гендер є однією з характеристик, котра найбільш повно розкриває сутність індивіда в соціумі, а гендерна ідентифікація найважливішим аспектом її формування. Як соціальний інститут «гендер» розвивається на основі ідеології гуманізму, сутністю якого у всі часи залишається людина, її потреби та інтереси, що розглядаються крізь призму самоцінності людського життя. Обґрунтовується визначення «гендеру» з аксіологічної точки зору як невід'ємної від особи

біосоціальної цінності, особисте немайнове благо, яке є невід'ємним компонентом індивідуальної сутності і правом людини.

Здобувачем обігрунтується, що поняття «право на гендерну ідентичність» слід розглядати в об'єктивному і суб'єктивному значенні. В об'єктивному значенні право людини на гендерну ідентичність – це конституційно-правовий інститут, який є сукупністю юридичних норм, що закріплюють і регулюють суспільні відносини в сфері реалізації соціостатусової самоідентифікації людини, яка базується на принципах свободи, гідності та автономії людини, у межах єдиного правового поля; в суб'єктивному сенсі – це природна, невід'ємна від особистості і гарантована Конституцією і законами можливість самостійного і вільного усвідомлення себе як представника певної соціокультурної статі і, у разі необхідності, застосування заходів правоохоронного характеру в установленому законом порядку.

Дисертаційна робота Сасика Олександра Сергійовича на тему «Конституційно-правове забезпечення реалізації принципу гендерної рівності в Україні у світлі зарубіжного досвіду» присвячена одній із найбільш гострих проблем – гендерної рівності, яку пропонується розглядати як комплексну правову конструкцію, в склад якої входять: рівність прав, обов'язків та можливостей осіб різної гендерної ідентичності; рівність їх статусів та створення рівних умов для реалізації всіх прав людини та розвитку свого людського потенціалу; забезпечення рівної участі у суспільному житті та політиці, забезпечення рівного доступу до певних матеріальних або нематеріальних благ і цінностей на основі принципів справедливості, толерантності та інклюзивності.

Дисертантом у роботі проводиться комплексний аналіз поняття гендерної дискримінації, її різних проявів і форм, причин, що сприяють закріпленню дискримінації, стратегій і тактики її пом'якшення та усунення. Доводиться, що причини дискримінації можна розподілити на дві групи: перша група суб'єктивні причини, тобто зумовлені внутрішніми, емоційно-психологічними, моральними, освітніми, матеріальними та іншими особистісними атрибутами

конкретного суб'єкта – носія дискримінації; другу групу становлять об'єктивні передумови дискримінації – комплекс політико-правових подій, фактів і тенденцій, які не мають певної особистісно атрибутивної мотивації. Здійснено порівняльно-історичний аналіз процесів становлення та розвитку ідеї гендерної рівності, історично змінюваних гендерних стереотипів рівності від періоду античності до сучасності, що дозволило виявити теоретичну основу сучасних гендерних теорій. Розглядаються класичні й феміністські концепції взаємовідносин статі, коротка історія жіночих рухів, таких як ліберальний й радикальний фемінізм, виокремлення гендерних досліджень як напряму наукового аналізу соціально-гуманітарних наук тощо.

Дисертація О.С. Саснка є оригінальним науковим дослідженням актуальної в теоретичному і практичному плані проблеми гендерної рівності, містить нові науково обґрунтовані результати, що вирішують наукове завдання, зокрема, що стосується вивчення світового досвіду формування та реалізації гендерної політики, висвітлення основних принципів побудови і функціонування національних механізмів забезпечення гендерної рівності окремих європейських країн.

Автор указує, що національний механізм забезпечення гендерної рівності в Україні є недостатньо ефективним. Причинами цього є: непослідовність та декларативність українського законодавства в питаннях гендерної рівності; недостатня узгодженість діяльності різних ланок національного механізму у сфері утвердження гендерної рівності; відсутність розвиненого громадянського суспільства та недостатність правової і політичної культури населення; живучість віджилих і хибних гендерних стереотипів; збереження ідеології сексизму; значне неприйняття ідеї гендерної рівності засноване на ідеології патріархату.

Для успішності механізмів забезпечення гендерної рівності необхідно: переглянути державну ідеологічну доктрину гендерної рівності з метою досягнення фактичної гендерної рівності всіх членів суспільства, незалежно від статі, гендерної ідентичності та самовираження; ухвалити новий спеціальний

закон «Про гендерну рівність» з урахуванням гендерного плюралізму та інтересів всіх гендерних груп; включити питання, що стосуються дотримання принципів гендерної рівності, у повсякденну діяльність всіх органів влади і управління; з метою реалізації державної політики у сфері забезпечення гендерної рівності створити окремий координаційний профільний орган високого статусу; формувати гендерну культуру в суспільстві.

Виходячи з цього, однією з потреб конституційно-правового розвитку на часі є опанування прогресивних ідей гендерної проблематики, доповнення правових досліджень теоретичними концепціями та методологічним осмисленням категорій гендеру та гендерної рівності.

За допомогою гендерних досліджень в юриспруденції можна вирішити проблеми рівноправ'я та вплинути на соціокультурний пласт, який підтримує гендерну асиметрію, тому конституційно-правовий підхід до аналізу гендерної рівності, в рамках якого розглядається, зокрема, наскільки ефективно чинна законодавча база відображає соціальні потреби і захищає права окремих гендерних ідентичностей, має не тільки теоретичне, а і практичне значення.

Наукова повизна дисертаційного дослідження. Подана на розгляд робота є одним із перших у вітчизняній юридичній доктрині комплексним багатоаспектним конституційно-правовим дослідженням концепції гендерної рівності, заснованій на сучасних теоріях розуміння гендеру як поліструктурної моделі, основні положення якого дозволили відобразити особливості, сутність та зміст конституційно-правового забезпечення гендерної рівності в Україні. В дисертації містяться теоретичні висновки і пропозиції щодо удосконалення правового регулювання гендерної рівності, а також механізмів її реалізації.

Наукова повизна дисертаційного дослідження також полягає, зокрема, у тому, що вперше у вітчизняній науці обґрунтовується визначення «гендеру» з аксіологічної точки зору як невід'ємної від особи біосоціальної цінності, особисте немайнове благо, яке є невід'ємним компонентом індивідуальної сутності людини та її правом. Доводиться, що «гендер» як правова категорія це обумовлене характером суспільних відносин глибоке внутрішнє

усвідомлення особою своєї приналежності до певної статі, котра може як співпадати, так і не співпадати із статтю за народженням, на основі чого визначається модель поведінки як у міжособистісних відносинах, так і в відносинах в основних інститутах суспільства. Запропоновано поняття «право на гендерну ідентичність» розглядати в об'єктивному і суб'єктивному значенні. В об'єктивному значенні право людини на гендерну ідентичність це конституційно-правовий інститут, який є сукупністю юридичних норм, що закріплюють і регулюють суспільні відносини в сфері реалізації соціостатусової самоідентифікації людини, яка базується на принципах свободи, гідності та автономії людини, у межах єдиного правового поля; в суб'єктивному сенсі це природна, невід'ємна від особистості і гарантована Конституцією і законами можливість самостійного і вільного усвідомлення себе як представника певної соціокультурної статі і, у разі необхідності, застосування заходів правоохоронного характеру в установленому законом порядку; визначено поняття гендерної рівності як комплексної правової конструкції, в склад якої входять: рівність прав, обов'язків та можливостей осіб різної гендерної ідентичності; рівність їх статусів та створення рівних умов для реалізації всіх прав людини та розвитку свого людського потенціалу; забезпечення рівної участі у суспільному житті та політиці, забезпечення рівного доступу до певних матеріальних або нематеріальних благ і цінностей на основі принципів справедливості, толерантності та інклюзивності.

У дисертації правильно сформульовані об'єкт та предмет дослідження, відповідно до встановлених вимог описана методологія дисертаційного дослідження. Наукові положення, висновки та рекомендації, представлені у роботі, є достатньо обґрунтованими.

Досягненню поставленої мети і завдань дослідження сприяли вдало сформована структура роботи, послідовність і логічність викладення матеріалу.

Дисертаційна робота О.С. Саска складається із вступу, трьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків. Наукові положення дисертації спираються на велику кількість опрацьованих джерел (346 найменувань), з яких

значну складову становлять іноземні, насамперед англійські публікації. Обсяг і цінність використаних інформаційних джерел свідчить про обґрунтованість сформульованих у дисертації наукових положень.

У першому розділі дисертаційного дослідження автор аналізує концептуально-конституційні основи гендерної рівності (с.15-37); характеризує методологічні підходи до трактувань категорії «гендер» і «гендерна ідентичність» (с. 15-42); висвітлює гендерну рівність як складову загального конституційного принципу рівності (с. 42-64); досліджує проблему гендерної нерівності та принципи заборони гендерної дискримінації (с. 64-84).

У другому розділі дисертант аналізує генезис і трансформацію теорії гендеру і гендерної рівності в суспільному розвитку (с. 86-103); досліджує питання гендерної рівності у програмних документах та діяльності Організації Об'єднаних Націй та її спеціалізованих установ (с. 104-120); висвітлює європейську систему забезпечення гендерної рівності (с. 122-140).

У третьому розділі дисертації автор здійснює оглядове дослідження національних механізмів забезпечення гендерної рівності країн Західної Європи (с. 148-169); розглядає модель гендерної рівності в Україні: проблемні питання та шляхи вдосконалення (с. 169-197).

Теоретична значимість дисертаційного дослідження. Результати представленого дослідження можуть бути широко застосовані як безпосередньо у процесі подальшого дослідження проблеми гендерної рівності у конституційному праві, так і в процесі викладання конституційного та міжнародного права.

Практична цінність результатів дослідження полягає у тому, що положення й висновки дисертації можуть використовуватися у:

- науково-дослідній діяльності для подальших теоретичних досліджень гендерної проблематики, а також впровадження гендерного підходу і методології у загальні і галузеві юридичні дисципліни, зокрема конституційне право;

- навчальному процесі при підготовці підручників та навчальних посібників з конституційного права України, під час перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у відповідних сферах; у процесі викладання відповідних навчальних дисциплін і спецкурсів у вищих навчальних закладах, у науковій роботі студентів та аспірантів;

- просвітницькій та правовиховній роботі для підвищення правової культури населення, державних службовців та працівників органів місцевого самоврядування, підвищення рівня толерантності в суспільстві;

- правотворчій діяльності для вдосконалення чинних та ухвалення нових нормативно-правових документів України, які регулюють і фіксують гендерні стосунки на національному рівні;

- правозахисній та правозастосовній діяльності в роботі органів влади та їх посадових осіб, а також недержавних організацій та суб'єктів, діяльність яких спрямована на забезпечення, реалізацію та захист прав і свобод людини.

Зміст автореферату відображає основні положення дисертаційної роботи О.С. Саснка та відповідає вимогам до таких робіт. Наукові результати, висновки та пропозиції в авторефераті, повністю розкриті й обґрунтовані в дисертації. Змістові автореферату притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, позбавленого односторонніх висновків.

Попри загальний високий науковий рівень дисертації, варто звернути увагу й на деякі її дискусійні моменти чи положення, що потребують додаткових коментарів з боку автора.

1. У дисертаційній роботі при дослідженні питання щодо наближення України до міжнародних гендерних стандартів, одним із завдань, які поставив перед собою автор, є сформулювати змістовні пропозиції та рекомендації стосовно удосконалення та модернізації нормативно-правового та інституціонального забезпечення гендерної рівності в Україні.

Пронагування гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок посідає ключове місце в мандаті ЦПРООН. У всьому світі ЦПРООН приділяє

особливу увагу жінкам, які стикаються з численними проявами дискримінації у різних сферах. В українському контексті це також означає надання стратегічної підтримки тим людям, які в непропорційно великій мірі потерпають від нинішньої економічної кризи і збройного конфлікту. Зокрема, особливої уваги, на наш погляд, потребують жінки з вразливих соціальних груп: жінки роми, внутрішньо переміщені особи, особи з інвалідністю, ВІЛ інфіковані тощо.

Які рекомендації може надати дисертант для вирішення соціально-економічних проблем цих жінок в Україні?

2. Сучасний розвиток гендерних відносин характеризується багатьма дискусіями, обговореннями, науковими заходами тощо. Серед проблем, що дискутуються найбільш жваво, безумовно, можна виділити наступні: запобігання та протидія дискримінації жінок з вразливих груп, гендерно обумовлене насильство та його зв'язок із соціальною роллю особи, подолання гендерних стереотипів, констrukція гендерної рівності, доступ до правосуддя, а також недавні події, пов'язані із «Партнерством Біарріц». В цьому контексті цікавим була б думка автора щодо значення «Партнерства Біарріц»: 1) протидії гендерно обумовленому насильству; 2) доступу до інклюзивного, справедливого та якісного забезпечення охорони здоров'я та освіти; 3) розширення економічних можливостей жінок; 4) припинення дискримінації в політиці та громадському житті та забезпечення участі жінок?

3. Жінки із вразливих соціальних груп стикаються з різними перешкодами у процесі доступу до правосуддя, що виникають, наприклад, через гендерні стереотипи у сфері правосуддя, недостатній рівень правової освіченості та наявні практичні перешкоди. Усі ці проблеми мають вирішуватися комплексно. У Рекомендації Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок № 33 «Загальна рекомендація щодо доступу жінок до правосуддя» наведено низку взаємопов'язаних важливих компонентів. Які з них на думку автора є найбільш актуальними сьогодні для України щодо забезпечення доступу до правосуддя, а саме можливості захисту в судовому порядку, надання засобів, наявності, доступності, судової системи.

4. Питання дотримання гендерної рівності особливо актуальне в контексті децентралізації. У ході реформи громади отримали більш широкі повноваження і вже самі визначають напрямки свого економічного та соціального розвитку, надають послуги, вивчають та реагують на потреби мешканців жінок та чоловіків різних соціальних груп.

Чи розділяє автор позицію щодо розуміння гендерних відмінностей і нерівності як частину аналізу місцевого економічного розвитку, де «жінок» і «чоловіків» розглядають не як одне ціле, а намагаються зрозуміти соціальні зміни? Чи призведе таке розуміння до побудови чіткішої та точнішої картини економічних змінних і перспектив?

5. Європейський Союз, утверджуючи принципи рівних можливостей, головну увагу зосередив на новій гендерній концепції: від принципу однакового ставлення, що передбачає рівні права і можливості для всіх громадян до стратегії позитивної дії. Ця стратегія передбачає зміщення акцентів із забезпечення рівних можливостей до забезпечення відповідних соціальних умов, які сприяли б утвердженню фактичної гендерної рівності. Не варто забувати про адекватні заходи, до яких мають удаватися жінки, щоб виправити становище з огляду на нерівні стартові умови, що склалися у патріархальному суспільстві. Мова йде про позитивну дію, яка у своєму крайньому вияві являє позитивну дискримінацію, коли збільшення представництва жінок (чи інших дискримінованих категорій громадян) досягають наданням певних пільг чи запровадженням певних квот.

Чи вважає автор, що гендерні квоти це політико-правовий спосіб згладжування наслідків гендерної дискримінації у всіх суспільних сферах шляхом надання легітимної політичної трибуни для артикуляції, представництва та реалізації відповідних соціальних інтересів?

Вказані зауваження не знижують загальної позитивної оцінки поданого на розгляд дисертаційного дослідження, мають дискусійний характер та можуть бути предметом подальших наукових досліджень дисертанта.

Слід констатувати достатній рівень апробації результатів дисертаційного дослідження: основні положення дисертації викладені у 5 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, в тому числі 3 в зарубіжному науковому виданні та виданні, що входить до міжнародної наукометричної бази, а також у 3 тезах доповідей вітчизняних та міжнародних науково-практичних конференцій.

У цілому, дисертаційна робота Саснка Олександра Сергійовича на тему «Конституційно-правове забезпечення реалізації принципу гендерної рівності в Україні у світлі зарубіжного досвіду» є завершеним самостійним дослідженням та відповідає вимогам, що висуваються до такого роду робіт, а його автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право галузі знань – (081–Право).

Завідувач відділу теорії держави і права

Інституту держави і права

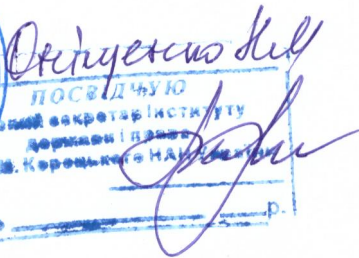
імені В.М. Корецького НАН України,

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України,

академік НАПрН України

Н.М. Оніщенко

«05» 10 2020 р.